

Практичні питання застосування ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (прояв неповаги до суду) при здійсненні судочинства

Practical Questions of Implementation of Art. 185-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses (Disrespect of the Court) in Judicial Proceedings

Надія Коновалова¹, Руслан Скриньковський¹
Nadiia Konovalova, Ruslan Skrynkovsky

¹ Lviv University of Business and Law
99 Kulparkivska Street, Lviv, 79021, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.53-2](https://doi.org/10.22178/pos.53-2)

JEL Classification: K40

Received 20.11.2019
Accepted 28.12.2019
Published online 31.12.2019

Corresponding Author:
Nadiia Konovalova
nadiia.konovalova1@ukr.net

© 2019 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статті представлено науково-практичний коментар до ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (прояв неповаги до суду), а також сформульовано висновки і запропоновано деякі рекомендації законодавчого врегулювання юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду (судді) в Україні, зокрема такі:

1. Одним з механізмів забезпечення незалежності суду (судді) є належне реагування на прояви неповаги до суду (судді). Повага до суду і судді (як соціальна і правова цінність) є чинником належного функціонування правової держави.

2. Конституція України (ст. 129) прямо вказує на те, що за неповагу (явну зневагу) до суду (судді) винні особи притягаються до юридичної відповідальності. Ця конституційна норма у повному обсязі кореспондується із іншими нормативно-правовими актами України, зокрема, з вимогами ст. 50 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до змісту якої прояв неповаги до суду (судді) з боку фізичних осіб, які є учасниками судового процесу (розгляду справи) або присутні в залі судового засідання, тягне за собою відповідальність, установлену законом. Сьогодні в Україні прояв неповаги до суду (судді) не вважається злочином проти правосуддя. За вчинення цього правопорушення передбачено адміністративну відповідальність відповідно до ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП).

3. Назва ст. 185-3 чинного КУпАП, виходячи з того, що поняття «суд» та «суддя» не є тотожними, а також враховуючи аналіз нормативних особливостей елементів складу адміністративного правопорушення, передбаченого цією статтею, потребує певного уточнення, а саме: «Прояв неповаги до суду (судді) при здійсненні судочинства». Тут слово «прояв» необхідно використовувати у множині, а не в однині.

4. До ч. 1 ст. 185-3 КУпАП необхідно внести відповідні зміни (уточнення) і доповнення та викласти у такій редакції: «1. Неповага до суду (судді), що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду (судді) або встановлених у суді правил ...».

5. Запропоновані рекомендації теоретичного та практичного характеру, зокрема щодо внесення відповідних змін (уточнень) і доповнень до ч. 1 ст. 185-3 КУпАП, а також практичні питання розроблення та впровадження єдиних для всіх судів «Правил поведінки громадян у суді», які доцільно прийняти як окремий додаток до чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів», і відповідні наявні напрацювання (у цій сфері) мають на меті підвищити ефективність юридичної

відповідальності за прояв неповаги до суду (судді) та сприяти більш ефективному, дієвому захисту прав і свобод громадян – учасників судового процесу в Україні.

Ключові слова: суд; суддя; прояв неповаги до суду (судді); судове засідання; учасники судового процесу; верховенство права; авторитет судової влади; адміністративна відповідальність.

Abstract. The article presents a scientific and practical commentary to Art. 185-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses (disrespect of the court), formulates some conclusions and suggests some recommendations for legislative regulation of legal liability for showing disrespect of the court (judges) in Ukraine, including the following:

1. One of the mechanisms for ensuring the independence of court (judge) is a proper response to the disrespect of the court (judges). Respect of the court and judges (both as a social and a legal value) is a factor of the proper functioning of a legal state.

2. The Constitution of Ukraine (Article 129) directly states that a person is considered guilty and is held liable for disrespect or evident contempt of the court (judges). This constitutional provision corresponds in full with other normative legal acts of Ukraine, in particular, with the requirements of Art. 50 of the current Law of Ukraine "On Judicial System and the Status of Judges", according to which any expression of disrespect of the court (judge) by the individuals who are parties to the trial (case) or are present in the courtroom, presupposes the responsibility, established by the law. Today in Ukraine, disrespect of the court (judges) is not considered a crime against justice. Administrative liability is provided for committing this offense in accordance with Art. 185-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses.

3. Taking into account the fact that the terms "court" and "judge" are not identical, and also considering the normative peculiarities of the elements of administrative offense, provided for in Art. 185-3 of the current Code of Administrative Offenses, the title of this article needs some clarification, namely: "Manifestation of disrespect of the court (judges) in the course of judicial proceedings". Here the word "manifestation" should be used in the plural, not the singular.

4. Part 1 of Art. 185-3 of the Code of Administrative Offenses shall be amended and specified as follows: "1. Contempt of the court (judges), expressed in malicious evasion of attending the court by a witness, a victim, a plaintiff, a defendant or in disobedience of the specified people and other citizens to the order of the presiding judge or in violation of the order during the court session, as well as committing any actions which indicate a clear contempt of the court (judges) or rules established in court ...".

5. The recommendations of theoretical and practical nature, in particular, regarding the introduction of appropriate changes (clarifications) and additions to part 1 of Art. 185-3 of the Code of Administrative Offenses, as well as practical issues of development and implementation of the uniform "Rules of Conduct for Citizens in Court", which should be adopted as a separate supplement to the current Law of Ukraine "On Judicial System and the Status of Judges", and relevant developments (in this area) aim to increase the effectiveness of legal liability for disrespect of the court (judges) and to promote more effective protection of the rights and freedoms of citizens participating in the judicial process in Ukraine.

Keywords: court; judge; disrespect of court (judges); trial; litigants; the rule of law; the authority of the judiciary power; administrative responsibility.

ВСТУП

Україна, ратифікувавши у 1997 році Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [1, 2], зобов'язалася забезпечити кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, зокрема – право на справедливий суд:

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом ...» [2].

Однією з правових гарантій забезпечення незалежності суду і суддів (як головної умови

дотримання і реалізації конституційного принципу верховенства права) у сучасних умовах є встановлена законодавством України відповідальність (юридична) за прояви неповаги до суду (судді) [3, 4, 5].

Як відомо, принцип незалежності і недоторканості судді закріплений у ст. 126 Конституції України [6], якою заборонено вплив на суддів у будь-який спосіб, а частиною 4 ст. 129 Конституції України [6] закріплено правову норму, яка прямо вказує на те, що за неповагу (явну зневагу) до суду (судді) винні особи притягаються до юридичної відповідальності. Зазначена конституційна норма у повному обсязі кореспондується із іншими нормативно-правовими актами України [3, 7, 8, 9], зокрема, з вимогами ст. 50 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [10], відповідно до змісту якої прояв неповаги (явну зневагу) до суду (судді) з боку фізичних осіб, які є учасниками судового процесу (розгляду справи) або присутні в залі судового засідання, тягне за собою відповідальність, установлену законом.

За результатами дослідження [4, 5, 7] встановлено, що на суд (суддів) покладається прямий (безпосередній) обов'язок, а не їх право, щодо зміцнення і підтримання авторитету судової влади в суспільстві (на належному рівні), а відповідно й довіри до неї, шляхом притягнення до юридичної відповідальності осіб, які виявляють неповагу до суду (судді). Тут доцільно відмітити той факт, що сьогодні в Україні прояв неповаги до суду (судді) не вважається злочином проти правосуддя. За вчинення цього правопорушення (відповідно до чинного законодавства України) передбачено адміністративну відповідальність [7].

З метою запобігання (протидії) випадкам порушення порядку (встановлених у суді правил) під час судового засідання, зриву розгляду судових справ через неявку учасників судових процесів (без поважних причин) на судові засідання, вчинення окремих діянь, які свідчать про явну зневагу до суду (судді) або порушення встановлених у суді правил, а також з огляду на наявність інших проблемних питань (аспектів) у правозастосуванні норм, які регулюють порядок притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за прояв неповаги (явну зневагу) до суду (судді), рішенням Ради суддів України (РАУ) від 26.10.2018 р. № 62 було удоскона-

лено і схвалено практичні Рекомендації щодо притягнення до юридичної відповідальності за неповагу до суду (далі – Рекомендації), які направлено судам (суддям) для використання в своїй професійній діяльності (роботі) [3].

У Рекомендаціях [3] зазначено, що:

1. У кожному (будь-якому) випадку, коли буде виявлено і встановлено факт, що особа вчинила дії (умисно), які свідчать про неповагу (явну зневагу) до суду чи судді, необхідно вирішувати питання про притягнення винних осіб до відповідальності за ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [11], зміст якої визначений у кодексі наступним чином:

«Неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, –

тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. ...

Злісне ухилення експерта, перекладача від явки в суд –

тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян...» [11].

2. За загальним правилом таке провадження (за неповагу до суду (судді) [5]) у судах загальної юрисдикції буде мати такі 3-и основні стадії [3]: 1) порушення справи про адміністративне правопорушення – (1 стадія); 2) розгляд такої справи про адміністративне правопорушення – (2 стадія); 3) виконання рішення (постанови) у справі про адміністративне правопорушення – (3 стадія).

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що окремі проблемні питання (аспекти) притягнення до юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду (судді) в Україні досліджували такі вчені-юристи та практики, як Р. Білокінь [12], Є. Воробей [8], Ю. Калашник [9, 13], В. Князев [14], Т. Коломоець [9, 15], О. Марченко [7], Л. Остафійчук [5, 16], М. Черленяк [17], С. Федоріщев [8], І. Шмарін [18] та інші. Тут варто погодитись з думкою Л. Остафійчук [5] про те, що сьогодні

практичні питання (аспекти) юридичної відповідальності за неповагу до суду (судді) науковці розглядають з 2-х позицій, а саме [5, с. 20]:

1) це певні процесуальні правопорушення, вчинених учасниками різних видів судового процесу (цивільного, кримінального тощо), які: а) утруднюють виконання судом (судді) своїх обов'язків; б) можна розглядати як [19, 20, 21] – зловживання процесуальними правами, що завдають певну шкоду інтересам судочинства;

2) йдеться про суспільний резонанс та умисне, цілеспрямоване негативне ставлення до суду (як інституту державної влади) та його окремих представників (суддів), що обумовлено певними явними соціальними, економічними, політичними чи особистісними факторами, за яких унеможливлено нормальне функціонування судової системи.

Водночас доцільно також відмітити, що в даний час об'єктом гострих дискусій залишається питання практичного застосування ст. 185-3 КУпАП (прояв неповаги до суду) [11] при здійсненні судочинства.

З огляду на вищезазначене, розкриваючи зміст поняття «неповага до суду (судді)» в контексті удосконалення судоустрою, статусу суддів і судочинства, досить поширеною серед вчених-юристів (науковців) та практиків є думка (твердження) І. Русенко [22] про те, що під неповагою до суду (судді) доцільно розуміти: 1) некоректну поведінку присутніх у судовій залі; 2) образливі висловлювання на адресу судді (суду); 3) будь-яке умисне ігнорування виконання певної вимоги (або непокора) суду; 4) зневажливе ставлення до зауважень судді (суду), хамство (нахабне і різке спілкування з учасниками судового процесу та іншими присутніми в приміщенні суду особами), вигуки тощо.

В контексті цього, на особливу увагу заслуговує наукова праця І. Шмаріна [23], у якій представлено результати анкетного опитування респондентів у 2016 р. (серед суддів судів загальної юрисдикції, науковців та працівників правоохоронних органів) щодо можливих форм неповаги (явної зневаги) до суду (судді). Згідно з даними (результатами) дослідження [23]:

1) 83 % опитаних суддів, 58 % науковців та 72% працівників правоохоронних органів під

неповагою до суду (судді) розуміють винятково цинічну образу судді або відверте зневажливе ставлення до інших учасників судового процесу;

2) 81 % опитаних суддів, 64 % науковців та 73 % працівників правоохоронних органів висловили позицію, що формою неповаги (явної зневаги) до суду (судді), зокрема, може бути некоректна поведінка присутніх у судовій залі або злісне ухилення від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача чи інших осіб, що призводить до непоодиноких (систематичних) випадків відкладення розгляду окремих справ (зриву судових засідань);

3) 72 % опитаних суддів, 70 % науковців та 64 % працівників правоохоронних органів та вважають, що формою неповаги (явної зневаги) до суду (судді) є будь-яке умисне ігнорування виконання законних вимог (або непокора) суду (головуючого у справі судді);

4) 52 % суддів, 67 % науковців та 55 % працівників правоохоронних органів під неповагою до суду (судді) розуміють інше умисне грубе порушення встановленого у суді правил (порядку).

Поряд з тим, статистичні (аналітичні, порівняльні) дані (судова статистика) за 2017–2018 рр., які представлені у Звіті про розгляд судами справ про адміністративні правопорушення та щодо осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності (Форма № 3), розміщеного на офіційному веб-порталі «Судова влада України» (<https://court.gov.ua/>), яскраво свідчать про те, що суди потребують додаткових (конкретних) роз'яснень щодо підстав та порядку притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 185-3 КУпАП (прояв неповаги до суду) [11] при здійсненні судочинства.

Таким чином, на основі досягнень юридичної науки та практики, метою статті є представити науково-практичний коментар до ст. 185-3 КУпАП (прояв неповаги до суду) при здійсненні судочинства, а також запропонувати рекомендації (теоретичного та практичного характеру) щодо удосконалення (законодавчого врегулювання) юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду (судді) в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Так, з метою вирішення наукових та практичних проблем застосування ст. 185-3 КУпАП (прояв неповаги до суду) доцільно зазначити, що нормативними особливостями складу даного адміністративного правопорушення є такі аспекти:

1. Об'єктом цього адміністративного правопорушення є суспільні відносини у сфері судоустрою [3].
2. Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення (прояв неповаги до суду), передбаченого коментованою статтею, полягає у вчиненні таких дій [3]: у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, спеціаліста чи перекладача або в невідкоренні зазначених осіб та інших осіб розпорядженню головуєчого суду чи в порушенні встановленого у суді порядку під час судового засідання, а так само вчинення інших будь-яких дій, які свідчать про неповагу (явну зневагу) до суду (судді) або встановлених у суді правил.

Цивільний процесуальний кодекс України [24], Кримінальний процесуальний кодекс України [25], Господарський процесуальний кодекс України [26], Кодекс адміністративного судочинства України [27] та інші нормативно-правові акти України, включаючи Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [10], встановлюють певні правила (конкретний порядок) поведінки у суді, які є обов'язковими для виконання всіма учасниками судового засідання. Зокрема, у ст. 198 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [27], яка встановлює обов'язки присутніх у залі судового засідання, зазначено, що особи, які присутні у залі суду (в залі судового засідання), повинні обов'язково встати, коли входить та виходить суд (суддя). Учасники судового процесу (свідок, потерпілий, позивач, відповідач, експерт, перекладач тощо), інші особи, які присутні в залі судового засідання, дають пояснення, показання, висновки, консультації тощо, відповідають на питання та задають питання стоячи, і лише з дозволу головуєчого у судовому засіданні. Рішення суду особи, присутні в залі судового засідання, заслуховують стоячи. Відступ від цих правил, встановлених у суді, допускається виключно з дозволу головуєчого в судовому засіданні. Учасники судового процесу, а також інші особи, які при-

сутні в залі судового засідання, зобов'язані додержуватися у залі суду (в судовому засіданні) встановленого порядку, а також беззаперечно виконувати відповідні вказівки і розпорядження головуєчого у судовому засіданні. Документи та інші матеріали (будь-які відомості та/або дані) передаються учасниками справи головуєчому в судовому засіданні через судового розпорядника [27]. Відповідно до ст. 197 КАС України [27] учасники судового процесу звертаються до судді «Ваша честь».

3. Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення (прояв неповаги до суду), передбаченого коментованою статтею, може виражатись шляхом різноманітних дій [3]: у формі вербальної комунікації, шляхом невербального спілкування (жестикуляції, інших невербальних сигналів), шляхом бездіяльності під час невідкорення (ігнорування) вимогам головуєчого у судовому засіданні, неявки до суду осіб, які визнані (у встановленому чинним законодавством порядку) свідками, потерпілими, позивачами, відповідачами або експертами (судовими експертами [28], експертами з питань права [29, 30]), спеціалістами, перекладачами тощо.

4. Суб'єктом цього правопорушення може бути будь-яка фізична особа, яка бере участь у судовому засіданні, або визнана (у встановленому чинним законодавством порядку) свідком, потерпілим, позивачем, відповідачем або експертом (судовим експертом, експертом з питань права), спеціалістом, перекладачем тощо.

5. Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення (прояв неповаги до суду), передбаченого коментованою статтею, характеризується наявністю вини [31] як у формі умислу, так і у формі необережності.

Поряд з тим, на основі аналізу змісту поняття «неповага до суду (судді)» і виходячи з того, що поняття «суд» та «суддя» не є тотожними [4, 5, 15, 32], з'ясовано, що назва ст. 185-3 КУпАП [11] потребує певного уточнення, а саме: «Прояв неповаги до суду (судді) при здійсненні судочинства». Тут слово «прояв» необхідно використовувати у множині, а не в однині. Водночас, враховуючи нормативні особливості елементів складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП [11], вважаємо також за доцільне внести відповідні зміни (уточнення) і доповнен-

ня до ч. 1 ст. 185-3 КУпАП та викласти у такій редакції: «1. Неповага до суду (судді), що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуєчого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду (судді) або встановлених у суді правил...». Такої думки дотримуються і Л. Остафійчук у праці «Неповага до суду і судді: спірні питання тлумачення» [32].

Що стосується інших (додаткових) пропозицій (практичних рекомендацій) у цьому напрямі, враховуючи інформацію [3, 8, 33], то тут необхідно підтримати думку (практичне питання) Т. Коломоєць та Ю. Калашник [9, 15] про те, що сьогодні в Україні існує нагальна потреба у розробленні та впровадженні єдиних для всіх судів «Правил поведінки громадян у суді», які доцільно прийняти як окремий додаток до чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [10], який потребує удосконалення і є відповідні напрацювання.

ВИСНОВКИ

1. За результатами проведеного дослідження з'ясовано, що одним з механізмів забезпечення незалежності суду (судді) є належне реагування на прояви неповаги до суду (судді), а повага до суду (як одного із інститутів державної влади) і судді як соціальна і правова цінність є чинником належного функціонування правової держави. Конституція України (ст. 129) прямо вказує на те, що за неповагу (явну зневагу) до суду (судді) винні особи притягаються до юридичної відповідальності. Ця конституційна норма у повному обсязі кореспондується із іншими нормативно-правовими актами України, зокрема, з вимо-

гами ст. 50 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до змісту якої прояв неповаги до суду (судді) з боку фізичних осіб, які є учасниками судового процесу (розгляду справи) або присутні в залі судового засідання, тягне за собою відповідальність, установлену законом. Сьогодні в Україні прояв неповаги до суду (судді) не вважається злочином проти правосуддя. За вчинення цього правопорушення передбачено адміністративну відповідальність відповідно до ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, назва якої, виходячи з аналізу нормативних особливостей елементів складу адміністративного правопорушення, передбаченого цією статтею, потребує певного уточнення, а саме: «Прояв неповаги до суду (судді) при здійсненні судочинства».

2. Запропоновані рекомендації теоретичного та практичного характеру, зокрема щодо внесення відповідних змін (уточнень) і доповнень до ч. 1 ст. 185-3 КУпАП, а також практичні питання розроблення та впровадження єдиних для всіх судів «Правил поведінки громадян у суді», які доцільно прийняти як окремий додаток до чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів», і відповідні напрацювання [5, 15, 34, 35, 36, 37] мають на меті підвищити ефективність юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду (судді) та сприяти більш ефективному, дієвому захисту прав і свобод громадян – учасників судового процесу в Україні.

3. Перспективою подальших досліджень у даному напрямку є дослідження зарубіжного досвіду законодавчого врегулювання юридичної відповідальності за прояв неповаги (явної зневаги) до суду (судді) та визначення шляхів його використання (запозичення) для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii [On the ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the First Protocol and Protocols No 2, 4, 7 and 11 to the Convention] (Ukraine), 17.07.1997, No 475/97-VR. Retrieved October 30, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-vr> (in Ukrainian)
[Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції (Україна), 17.07.1997,

- № 475/97-ВР. Актуально на 30.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр>].
2. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] (Council of Europe), 04.11.1950. Retrieved October 30, 2019, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (in Ukrainian)
[Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рада Європи), 04.11.1950. Актуально на 30.10.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004].
 3. Rekomendatsii shchodo prytiahnennia do vidpovidalnosti za nepovahu do sudu [Recommendations on Responsibility for Contempt of Court] (Ukraine), 04.11.2016, No 74. Retrieved October 30, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/vr074414-16> (in Ukrainian)
[Рекомендації щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду (Україна), 04.11.2016, № 74. Актуально на 30.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/vr074414-16>].
 4. Konovalova, N. (2019). Prytiahnennia do vidpovidalnosti za proiav nepovahy do sudu: pravo chy oboviazok suddi v Ukraini? [Liability for contempt of court: right or duty of a judge in Ukraine?] In *Aktualni problemy suchasnoi nauky* (p. 35–39). Kharkiv: Mizhnarodnyi naukovyi tsentr rozvytku nauky i tekhnolohii (in Ukrainian)
[Коновалова, Н. (2019). Притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду: право чи обов'язок судді в Україні? В *Актуальні проблеми сучасної науки* (с. 35–39). Харків: Міжнародний науковий центр розвитку науки і технологій].
 5. Ostafiichuk, L. (2015). *Yurydychna vidpovidalnist za nepovahu do sudu* [Legal liability for contempt of court] (Doctoral thesis), Odeska yurydychna akademiia. Odesa (in Ukrainian)
[Остафійчук, Л. (2015). *Юридична відповідальність за неповагу до суду* (Кандидатська дисертація), Одеська юридична академія. Одеса].
 6. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine] (Ukraine), 28 June 1996. Retrieved October 30, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian)
[Конституція України (Україна), 28 червня 1996 р. Актуально на 30.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>].
 7. Marchenko, O. (2012). Proiav nepovahy do sudu: problemni pytannia prytiahnennia do vidpovidalnosti v Ukraini [Demonstration of the contempt of court: complex aspects of bringing an offender to responsibility in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*, 3(19), 152–156 (in Ukrainian)
[Марченко, О. (2012). Прояв неповаги до суду: проблемні питання притягнення до відповідальності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 3(19), 152–156].
 8. Vorobiei, Ye., Kobrusieva, Ye., & Fedorishchev, S. (2019). Problematyka zastosuvannia zakonodavstva shchodo rozghliadu pytannia pro proiav nepovahy do sudu [Problems with the application of the law regarding the consideration of contempt of court]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*, 4, 129–133. doi: 10.15421/391928 (in Ukrainian)
[Воробей, Є., Кобрусєва, Є., & Федоріщев, С. (2019). Проблематика застосування законодавства щодо розгляду питання про прояв неповаги до суду. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 4, 129–133. doi: 10.15421/391928].
 9. Kolomoiets, T., & Kalashnyk, Yu. (2013). Problemy ta perspektyvy udoskonalennia vidpovidalnosti za proiav nepovahy do sudu [Challenges and prospects for improving liability for contempt of court]. *Slovo natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*, 2(3), 73–82 (in Ukrainian)
[Коломоєць, Т., & Калашник, Ю. (2013). Проблеми та перспективи удосконалення відповідальності за прояв неповаги до суду. *Слово національної школи суддів України*, 2(3), 73–82].
 10. Pro sudoustrii i status suddiv [On the Judiciary and Status of Judges] (Ukraine), 02.06.2016, No 1402-VIII. Retrieved October 30, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402->

19#n1589 (in Ukrainian)

[Про судоустрій і статус суддів (Україна), 02.06.2016, № 1402-VIII. Актуально на 30.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1589>].

11. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [Code of Ukraine on Administrative Offenses] (Ukraine), 07 December 1984, No 80731-10. Retrieved October 30, 2019, from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (in Ukrainian)
[Кодекс України про адміністративні правопорушення (Україна), 07 грудня 1984, № 80731-10. Актуально на 30.10.2019. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>].
12. Bilokin, R. (2017). *Vidpovidalnist za porushennia poriadku u zali sudovoho zasidannia* [Responsibility for breach of order in the courtroom]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 1, 214–218 (in Ukrainian)
[Білокінь, Р. (2017). Відповідальність за порушення порядку у залі судового засідання. *Підприємництво, господарство і право*, 1, 214–218].
13. Kalashnyk, Yu. (2012). *Zarubizhnyi dosvid yurydychnoi vidpovidalnosti za proiav nepovahy do sudu ta shliakhy yoho zapozychennia dlia Ukrainy* [Foreign experience of legal responsibility for showing contempt of court and ways of borrowing it for Ukraine]. *Forum prava*, 4, 429–433 (in Ukrainian)
[Калашник, Ю. (2012). Зарубіжний досвід юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду та шляхи його запозичення для України. *Форум права*, 4, 429–433].
14. Kniaziev, V. (2013). *Deiaki aspekty yurydychnoi vidpovidalnosti za proiav nepovahy do sudu* [Some aspects of legal liability for contempt of court]. *Forum prava*, 1, 423–430 (in Ukrainian)
[Князєв, В. (2013). Деякі аспекти юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду. *Форум права*, 1, 423–430].
15. Kolomoiets, T., & Kalashnyk, Yu. (2013). *Heneza, doktrynalni ta normatyvni aspekty vidpovidalnosti za proiav nepovahy do sudu* [Genesis, doctrinal and normative aspects of liability for contempt of court]. Zaporizhzhia: Helvetyka (in Ukrainian)
[Коломоєць, Т., & Калашник, Ю. (2013). *Гене́за, доктринальні та нормативні аспекти відповідальності за прояв неповаги до суду*. Запоріжжя: Гельветика].
16. Ostafiichuk, L. (2014). *Sutnist i zmistovni vlastyvoli poniattia "nepovaha do sudu"* [The essence and substantive properties of the concept of "contempt of court"]. *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia. Serii: Pravo*, 1, 129–136 (in Ukrainian)
[Остафійчук, Л. (2014). Сутність і змістовні властивості поняття «неповага до суду». *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право*, 1, 129–136].
17. Cherleniak, M. (2013). *Praktychni pytannia zastosuvannia st. 185-3 KpAP pry zdiisnenni hospodarskoho sudochynstva* [Practical questions of application of Art. 185-3 of the Administrative Procedure Code in the course of commercial litigation]. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*, 3, 112–117 (in Ukrainian)
[Черленяк, М. (2013). Практичні питання застосування ст. 185-3 КпАП при здійсненні господарського судочинства. *Слово Національної школи суддів України*, 3, 112–117].
18. Shmarin, I. (2014). *Sotsialno-pravovi pidstavy kryminalizatsii nepovahy do sudu yak zlochynu proty pravosuddia v Ukraini* [Socio-legal grounds for criminalizing contempt of court as a crime against justice in Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, 71, 434–443 (in Ukrainian)
[Шмарін, І. (2014). Соціально-правові підстави криміналізації неповаги до суду як злочину проти правосуддя в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*, 71, 434–443].
19. Luspenyk, D. (2015). *Zlovzhyvannia protsesualnykh pravamy: zakonodavcha rehlementatsiia, sposoby vyivlennia ta shliakhy protydii* [Abuse of procedural rights: legislative regulation, methods of detection and ways of counteraction]. *Chasopys tsyvilnoho i kryminalnoho sudochynstva*, 6, 150–171 (in Ukrainian)
[Луспенник, Д. (2015). Зловживання процесуальними правами: законодавча

регламентація, способи виявлення та шляхи протидії. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*, 6, 150–171].

20. Polianskyi, T. (2013). *Zlovzhvannia protsesualnymy pravamy: yurydychni zasoby poperedzhennia ta mozhlyvosti yikh udoskonalennia* [Abuse of procedural rights: legal remedies and opportunities to improve them]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 3, 31–38 (in Ukrainian)
[Полянський, Т. (2013). Зловживання процесуальними правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення. *Вісник Національної академії правових наук України*, 3, 31–38].
21. Kot, O. (2017). *Okremi aspekty zlovzhvannia protsesualnymy pravamy* [Some aspects of abuse of procedural rights]. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy*, 1(197), 36–44 (in Ukrainian)
[Кот, О. (2017). Окремі аспекти зловживання процесуальними правами. *Вісник Верховного Суду України*, 1(197), 36–44].
22. Rusenko, I. (2012). *Problemy praktychnoho zastosuvannia yurydychnoi vidpovidalnosti za proiav nepovahy do sudu* [Problems with the practical application of legal liability for contempt of court]. In *Aktualni pytannia derzhavotvorenna v Ukraini ochyma molodykh naukovtsiv* (p. 95–104). Ternopil (in Ukrainian)
[Русенко, І. (2012). Проблеми практичного застосування юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду. В *Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих науковців* (с. 95–104). Тернопіль].
23. Shmarin, I. (2016). *Obiektivna storona nepovahy do sudu yak kryminalnoho pravoporushennia proty pravosuddia v Ukraini* [The objective side of contempt of court as a criminal offense against justice in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Yurydychni nauky*, 1(4), 56–59 (in Ukrainian)
[Шмарін, І. (2016). Об'єктивна сторона неповаги до суду як кримінального правопорушення проти правосуддя в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*, 1(4), 56–59].
24. *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [The Civil Procedural Code of Ukraine] (Ukraine), 18 March 2004, No 1618-IV. Retrieved October 30, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (in Ukrainian)
[Цивільний процесуальний кодекс України (Україна), 18 березня 2004, № 1618-IV. Актуально на 30.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>].
25. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [The Criminal Procedural Code of Ukraine] (Ukraine), 13.04.2012, No 4651-VI. Retrieved October 30, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (in Ukrainian)
[Кримінальний процесуальний кодекс України (Україна), 13.04.2012, № 4651-VI. Актуально на 30.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>].
26. *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [Commercial and Procedural Code of Ukraine] (Ukraine), 06.11.1991, No 1798 XII. Retrieved October 30, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (in Ukrainian)
[Господарський процесуальний кодекс України (Україна), 06.11.1991, № 1798-XII. Актуально на 30.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>].
27. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy* [The Code of Administrative Proceedings of Ukraine] (Ukraine), 06.07.2005, No 2747-IV. Retrieved October 30, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (in Ukrainian)
[Кодекс адміністративного судочинства України (Україна), 06.07.2005, № 2747-IV. Актуально на 30.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>].
28. Zaiats, O., & Skrynkovskyy, R. (2019). Problematic Aspects of Expert Participation in the Civil Procedure of Ukraine. *Path of Science*, 5(9), 3001–3011. doi: [10.22178/pos.50-3](https://doi.org/10.22178/pos.50-3)

29. Riabchenko, Yu. (2017). *Tsyvilnyi protsesualnyi status eksperta z pytan prava: pytannia vdoskonalennia pravovoho rehuliuвання* [Civil Procedural Status of a Law Expert: Improving Legal Regulation]. *Pravova prosvita*, 11 (in Ukrainian)
[Рябченко, Ю. (2017). Цивільний процесуальний статус експерта з питань права: питання вдосконалення правового регулювання. *Правова просвіта*, 11].
30. Karmaza, O., & Kuserets D. (2017). *Ekspert iz pytan prava v sudovomu protsesi: novelty zakonodavstva Ukrainy* [Law expert in litigation: new legislation of Ukraine]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, 10, 32–36.
[Кармаза, О., & Кушерець Д. (2017). Експерт із питань права в судовому процесі: новели законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*, 10, 32–36].
31. Shestopalova, L. (2017). *Poniattia vyny v ukrainskomu pravi* [The concept of guilt in Ukrainian law]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, 3, 5–15 (in Ukrainian)
[Шестопалова, Л. (2017). Поняття вини в українському праві. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*, 3, 5–15].
32. Ostafichuk, L. (2015). *Nepovaha do sudu i suddi: spirni pytannia tлумачення* [Contempt of court and judge: controversial issues of interpretation]. In *Perspektyvni napriamky rozvytku suchasnoi yurydychnoi nauky* (p. 181–184). Kherson: Helvetyka (in Ukrainian)
[Остафійчук, Л. (2015). Неповага до суду і судді: спірні питання тлумачення. В *Перспективні напрямки розвитку сучасної юридичної науки* (с. 181–184). Херсон: Гельветика].
33. Luchenko, D., & Krestianinov, O. (2015). *Proiav nepovahy do sudu: problematyka zastosuvannia hospodarskymu sudamy zakhodiv administratyvnoi vidpovidalnosti* [Disrespect for the Court: Issues of Administrative Responsibility by Commercial Courts]. Kharkiv: Yurait (in Ukrainian)
[Лученко, Д., & Крестьянінов, О. (2015). Прояв неповаги до суду: проблематика застосування господарськими судами заходів адміністративної відповідальності. Харків: Юрайт].
34. Andrusiv, U. (Ed.). (2019). *Osoblyvosti zastosuvannia rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny pry rozghliadi tsyvilnykh sprav* [Peculiarities of the application of judgments of the European Court of Human Rights in civil cases]. Lviv: LvDUVS (in Ukrainian)
[Андрусів, У. (Ред.). (2019). Особливості застосування рішень Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ. Львів: ЛьвДУВС].
35. Sopilnyk, R. (2016). *Sudovi zakhyst fundamentalnykh prav liudyny: yevrointehratsiyni vektor rozvytku* [Judicial protection of fundamental human rights: a European integration vector for development]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky (in Ukrainian)
[Сопільник, Р. (2016). Судовий захист фундаментальних прав людини: євроінтеграційний вектор розвитку. Львів: Видавництво Львівської політехніки].
36. Sopilnyk, R. (2017). *Metodolohiia zabezpechennia prava na spravedyvyi sud u svitli yevropeiskoi intehratsii Ukrainy: teoretychni ta orhanizatsiini aspekty* [Methodology for securing the right to a fair trial in the light of Ukraine's European integration: theoretical and organizational aspects]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky (in Ukrainian)
[Сопільник, Р. (2017). Методологія забезпечення права на справедливий суд у світлі європейської інтеграції України: теоретичні та організаційні аспекти. Львів: Видавництво Львівської політехніки].
37. Holobutovskyi, R. (2014). *Metodychni rekomendatsii shchodo rozghliadu administratyvnymy sudamy sprav pro administratyvni pravoporushennia, peredbacheni st. 185-3 Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia* [Guidelines on administrative cases of administrative offenses provided for by Art. 185-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses]. Kyiv: Istyna (in Ukrainian)
[Голобутовський, Р. (2014). Методичні рекомендації щодо розгляду адміністративними судами справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Київ: Істина].